

ÇİMNAZ SƏLİMOVA
NAILƏ HACIYEVA
ADİU

çimnaz-nailə.@.mail.ru.

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ XİTAB VƏ ONUN MÜXTƏLİF NÖV FORMALARI

Açar sözlər: Müraciət etmək, münasibət, danışığ formaları, ifa edən, danışa

Ключевые слова:Обращение,отношения,разговорные
формы,выражение

Key words: To address, attitude , negotiation forms, performing, speaking.

Xitab-nitqin ünvanlandığı şəxsin adını göstərən söz və ya söz birləşməsidir. Xitablara, ilk növbədə, insanların şəxsi adları, qohumluq dərəcəsi, onların cəmiyyətdəki mövqeyi, ixtisası, məşguliyyəti, vəzifəsi, rütbəsi, milli, yaxud yaş əlamətləri, insanlarla qarşılıqlı münasibətlərinə görə aid edilir. Xitablar hər şeydən əvvəl, danışanın müraciət etdiyi şəxsin diqqətini cəlb etməsi məqsədilə istifadə olunur.

Xitabların quruluşu və əhəmiyyəti nitqin forma və dərəcələrindən asılı olaraq müxtəlif olur. Tez-tez danışığ dilində şəxsin adı, adı və atasının adı, soyadını bildirən xitablara rast gəlinir. Geniş xitablar yazılı nitqdə olur. Belə xitablara çox vaxt şəxsin adı danışanın adı çəkilənə olan münasibətini ifadə edən təyinlərlə müşayiət olunur. Hesab edirik ki, ingilis dilində xitabların formalarının müxtəlif aspektlərdə nəzərdən keçirilməsi tamamilə vacibdir. Bizim işimiz xitabların bir neçə qrup daxilində birləşdirdiyimiz müxtəlif formalarının nəzərdən keçirilməsinə həsr olunur.

- 1.Qohumluq əlaqələrini bildirən xitab formaları.
- 2.Mehribanlıq və dostluq bildirən xitab formaları.
- 3.Nəzakətlilik bildirən xitab formaları.
- 4.Qeyri-səmimi, təhqiredici xitab formaları.
- 5.ABŞ-da müxtəlif növ xitab formalarının işlənməsi xüsusiyyətləri.
- 1.Qohumluq əlaqələrini bildirən xitab formaları.

Ataya xitab həm Father, həm də dad, daddy, pa, papa və s. kimi danışığ formalarında işlənməkdə davam edir. Eləcə də Anaya – Mother – xitabında bir çox danışığ variantları vardır: ma, mam, mum, mamma, non, mummy və s. Oğula – Son – xitabı daha çox atalar üçün səciyyəvidir, halbuki daughter (qızım) hazırda valdeynlər tərəfindən çox az hallarda işlədilir. Əkiz uşaqlara əsasən twins deyə xitab olunur. Fərdi olaraq uşaqlara onların şəxsi adları, evdə işlədilən ləqəblə müraciət edir və bu məqsədlə nəvazişli sözlərdən istifadə edirlər. Ailənin yaşlı üzvlərinə (baba və nənələrə) uşaqlar, ənənəvi

olaraq grandpa, granddad, grandma, grandny və s. vasitəsilə müraciət edirlər. Sonuncular nəvələrinə müraciət edərkən grandson, granddaughter kimi sözlərdən əvəzinə onların şəxsi adlarından istifadə edirlər. Digər yaxın qohumlara uncle (əmi,dayı), aunt (xala,bibi), bəzən isə onların şəxsi adları ilə birlikdə Uncle Jack, Aunt Margaret deyə müraciət edirlər. Ər-arvad arasında müraciət onların şəxsi adları, nəvazişli ləqəb yaxud əvəzləyici sözlərlə olur. Brother və sister xitabları hazırda çox az hallarda işlədilir. Adətən bacı və qardaşa onların şəxsi adları ilə xitab olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, brother və sister xitabları dha çox ailədənəkar vəziyyətlərdə çox işlənilir.

2.Mehribanlıq və dostluq bildirən xitab formaları.

Müasir ingilis dilində danışanın müraciət etdiyi şəxsi müsbət münasibətini ifadə edən çoxsaylı xitablar çox populyardır. Onların arasında baby, boy, dear, dearest, angel, dear boy, dear girl, friend, honey (sonuncu xitablar “əzizim,mehribanım” mənasındadır), kid, love, lovely, sweet, sweetheart, sweets vardır. Bura həm də dostluq bildirən my, yaxud my dear ilə işlədilən müxtəlif formaları aiddir: my precious, my dear, my dear daughter, my dear sweet, sweetheart və b.

Dostluq bildirən xitab formaları üçün old ilə işlədilən: old boy, old chap, old man (qoca) müraciətləri səciyyəvidir.

3.Nəzakətlilik bildirən xitab formaları.

Çox işlənən nəzakətlilik bildirən xitab formalarına Mr., Mrs., yaxud Miss (gənc,yaxud subay qız) + müraciət olunan şəxsin soyadı ilə işlənənlər aiddir: “Mr.Jones”, I’d like to talk to you”. Miss – xitabı şagirdlər tərəfindən, onların müəllimi gənc qız olduqda işlədilir: “Good morning, miss”. Madam – qadınlara nəzakətli xitabdır. Məsələn, satıcı mağazada alıcıya müraciət edir: “Can I help you, madam?”. Sir – kişilərə (xüsusilə yüksək vəzifə daşıyan) müvafiq xitab formasıdır. Belə ki, şagirdlər kişi müəllimlərə, hərbi qulluqçulara özlərindən yüksəkrütbəliyə, mağazada satıcılar alıcılara, polis işçiləri yoldan ötənlərə və b. belə müraciət edirlər. Sir – xitabı ilə ad və soyadı işlədilmir. Qrup şəklində şəxslərə müraciət zamanı onu gentlemen, Madam isə ladies ilə işlədilən: ladies and gentlemen! ilə əvəz edilir.

Titulu olan şəxslərə edilən xitabları nəzərdən keçirək: kralıçaya, krala təqdim edilən zaman – Your majesty (“əlahəzrət”); kralıçanın ərinə, eləcə də hökmdarın varislərinə - Your royal Highness (“əlahəzrət”) işlədilir; gələcəkdə bu titullar belə xitablarla əvəz olunur: Ma’am və Sir; Hersoqa – Your Grace (“cənabınız”); onun xanımına da eyni qaydada xitab olunur. Markiz, qraf, vikont və barona – Madam, your Lordship, eləcə də My Lady (sonuncu xitablar, adətən ev xidmətçiləri tərəfindən edilir); Baronetə və xüsusi xidmətlərinə görə ritsar adı verilən şəxslərə - Sir (baronet, yaxud ritsara titulu ilə xitab edəndə - Sir – süzğ onların ad və soyadının əvvəlində

işlədilir: Sir John, yaxud Sir John Johnes); Baronet, humizinin rıtsarın xanımına onların titulu ilə xitab etdikdə isə - Lady – süzğ onların ərinin soyadı ilə birlikdə işlədilir: Lady Anderson. Ad mötərizə içində qoyula bilər: Ladu (Barbara) Anderson.

Bu və ya digər vəzifə daşıyan, yaxud hər hansı bir ixtisas sahibi olanlara və b. insanlara edilən nəzakətlik xitablarını da nəzərdən keçirək: lord – Britaniyada merə My Lord söz birləşməsi ilə müraciət edirlər, şəhər bələdiyyə rəisinə isə sadəcə Mr.Mayor, yaxud Mr + soyadı ilə xitab edirlər.

Tibb işçilərinə edilən nəzakətli müraciət zamanı, adətən onların titulları işlədilir. Belə ki, həkimlərə müraciət zamanı doktor sözündən istifadə olunur. “Tibb bacısı” anlayışına gəldikdə isə onun aşağıdakı sinonimləri mövcuddur:

Nurse – bu xitab kiçik tibb işçisi vəzifələrini həyata keçirən və hər iki cinsdən olan tibb işçilərinə xitab edərkən işlədilir;

Sister – bu xitab xəstəxanada daha yüksək xidməti mövqe tutan, qadın cinsinə mənsub tibb işçilərinə xitab edərkən işlədilir;

Matron – bu xitab xəstəxananın baş tibb bacısına xitab edərkən işlədilir.

Silahlı Qüvvələrdə hərbi qulluqçulara, bir qayda olaraq, onların rütbəsi də daxil edilməklə (soyadı, yaxud onsuz) müraciət edilir: Admiral (Smith), General, Colonel, Mayor, Captain, Lieutenant, Sergeant, Corporal və s. “Rütbə + soyadı” müraciət forması daha rəsmi hesab olunur. Polis işçilərinə onların rütbəsi ilə müraciət edilir: Sergeant (burada: “polis serjantı”), Inspector Sergeant (burada: “polis inspektoru”) və s. Danışqda polislərə officer süzğ vasitəsilə müraciət olunur. Elm aləmində rəsmi tədbirlər zamanı bir-birinə dərəcəsi ilə müraciət etmək qəbul olunmuşdur: Professor, Senior, Tutor, Dean və s. Qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra xitablar neytral hesab olunur və kifayət qədər tez-tez işlədilir. Məsələn, restoranda ofisiantın diqqətini cəlb etmək üçün ona “Waiter!” deyərək xitab edilir, vağzalda yükdaşıyanı çağıranda “Porter!”, taksi sürücüsünə “Stop here,driver!” deyilir. Everybody, both of you, all of you və s. söz və söz birləşməsində vurğu nəzakətlik, yaxud dostluq münasibətlərinə deyil, daha çox topluluğun ifadə olunmamasına yönəlir. Bu halda onlardan əvvəldə You dayanarsa, xitab əhəmiyyətli dərəcədə aqressivləşir: “You two”, “You lot” və ilaxır.

4.Qeyri-səmimi, təhqiredici xitab formaları.

Ümumiyyətlə, you + sifət + isim tipli xitabların əksəriyyətinin şərhini vermək neqativ (qeyri-səmimi, təhqiredici) hal kimi qəbul olunub. Bu modelin işlənməsinin səciyyəvi nümunələri: You bloody fool, you bloody swine, you dirty bastard, you old cow. və s. Çox vaxt təyinedici sifət işlədilmir: you bastard, you fool və s. Neqativ xitablar arasında heyvanat aləmi ilə bağlı olan adlar (zoonimlər) də çoxdur: ass,cat,goat, hog, jackass, louse, pig, screw, skunk, swine, vermin və ilaxır. İngilis dilində -head-

komponenti ilə neqativ xitablar yaratmağa güclü meyl ifadə olunur; blockhead, bonehead, fathead, pudinq head, steep head və ilaxır.

ABŞ-da müxtəlif növ xitab formalarının işlənməsi xüsusiyyətləri.

Amerikada ən geniş yayılmış müraciət formaları (xüsusilə tanış olmayan, yaxud yaşca böyük olan insanlara) Sir və Ma'am (yaxud Madam) sözləridir. Bununla belə, Amerikada Britaniyadan adlarla müraciətə daha tez keçirlər və bir qayda olaraq, titulları işlətməməyə çalışırlar. Halbuki ABŞ-da Prezidentə Mr.Prezident, dövlət katibinə - Mr.Secretary, senatora – Senator, ABŞ konqresinin nümayəndələr palatasının üzvünə - Congressman, hakimə - Your Honor, protestant keşişinə - Mr. + soyadı, səfirə - Mr.Ambassador deyə müraciət etmək lazımdır.

Amerikada həmçinin, keçmişdə yüksək vəzifə tutmuş şəxslərə onların keçmiş titulları ilə müraciət etmək ənənəsi də mövcuddur: keçmiş prezidentə - Mr.Prezident və s.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

- 1.Rozental D.E.Telenkova M.A.“Dilçilik terminləri” M.,1976.
2. Dilçilik üzrə ensiklopedik lüğət. – M.,1990.
3. Artyomova A. İngilis dilində xitabların formaları 1995.

**SH.Salimova,
N.Gadjieva**

Nominative and commucative appeal expressions in the English Summary

All kinds of direct address are researched here sufficient of its usage in both language are illustrated there.Appeal units take a particular place in the system of the language and they are important in the figurative and through (comprehenmive) expremssion of thoughts.Comparative-typological study of idioms on the basis different languages is theoretically and partically important for linguistics. From structural and semantical point of view these language unites can be divided in to different groups. Appeal units can be nominative and communicative. This article gives detailed information about them.

Appeal is one of the independent branch of the linguistics that study appeal system of the language. It must be expressed not only by one word but also by the combination of several words in appeal structure.

Appeal units fill the gaps in the lexical system of the language so in some cases they are considered as the only maning that give the names of things, processes,cases,situations and so on.One should be careful while

translating these units. Because as these units are stable compounds of the language they are translated according to the regularities of the language. From this point of view the article can be very important for the ones who want to study these units.

Ч.Салимова,Н.

Гаджиева

**О номинативных и коммуникативных обращений в
Английском языке
Резюме**

Статья посвящена конкретным случаям обращений в Английском языке. Обращения является одним из независимых ветви лингвистическое, изучающих этой систему языка. Это должно быть выражено не только одно слово, но также с помощью комбинации нескольких слов в обращения этой структуры. Обращения заполняют пробелы в лексической системе языка, так, в некоторых случаях они рассматриваются как единственный смысл, которые дают имена вещей, процессов, ситуаций, случаев и так далее. Надо быть осторожным при переводе этих единиц. Потому что, как эти единицы стабильные соединения языка они переведены в соответствии с закономерностями языка. С этой точки зрения статья может быть очень важно для тех, кто хочет изучать эти единицы. В этой статье исследуется все виды обращения и приводятся все виды обращения и приводятся достаточно примеров к использованию обращений в обоих языков.

Обращения занимают особое место в системе языка и имеют важное значение в образном, разностороннем выражении мысли. Сравнительно-типологическое изучение обращений на основе материалов разносистемных языков теоретически и практически является важным для языкознания. Со структурно-семантической точки зрения эти языковые обращения могут делиться на группы. Обращения делятся на номинативные и коммуникативные группы. Данной статье дается информация об этих группах.

Rəyçi: Nuriyyə Rzayeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent